

KARIKÁS FRIGYES: A HARMINCKILENCES DANDÁR.

(Magyar Helikon, 1959.)

A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából vállalkozott a Magyar Helikon Karikás Frigyes néhány novellájának kiadására, s a szokástól eltérően mindjárt az elején állapítsuk meg, hogy e vállalkozás nemcsak azért dicséretes, mert a válogatás a legméltóbb az alkalomhoz, hanem azért is, mert a kiadvány is méltó a válogatáshoz. A gyomai volt Kner-nyomda munkája ezúttal is túltett a mesterségbeli kötelezettségen és a művészet szívetderítő fokára jutott. Kádár György Kossuth-díjas festőművésznünk 10 illusztrációja pedig amellett, hogy a kötet értékét növeli, Karikás irodalmi lényegének, a proletár-népiesség megértéséhez is jelentősen hozzájárul.

A válogatás címét — tudva vagy sem — nemcsak a megközelítőleg azonos elbeszélésekből készült film indokolja, hanem az is, hogy ugyanezzel a címmel e novellák sok évvel ezelőtt egy csokorba fonva megjelentek már. Igaz, hogy akkor nem magyarul és nem is Magyarországon. 1927-ben ugyanis a „Moszkvai Munkás” kiadó-vállalat gondozásában jelentek meg ezek az elbeszélések először, oroszul. Az akkori kiadványnak nemcsak az az érdekessége, hogy maga Karikás fordította le oroszra, hanem az is, hogy előszavát Kun Béla írta. Hadd idézzek ebből néhány részletet, tekintve, hogy magyarul még nem jelent meg sehol: „Ebben a könyvben Karikás elvtárs katonai életünknek nagyjelentőségű fejezteit rajzolja meg. Nekünk, a magyar proletárforradalom résztvevőinek, ezeknek az elbeszéléseknek minden alakja közeli ismerősünk: ezek a mi jóbarátaink, harcos társaink. Ezek nem bábuk, ezek a harc igazi résztvevői, munkás- és parasztokból lett vöröskatonáink. Beszédjük a magyar vöröskatonáknak beszéde, cselekedeteik a magyar munkás és paraszt vérmérsékletének megnyilvánulásai. Az új harcban, forradalmunknak új periódusában ugyanilyen emberek harcolnak a Kommunista Párt új soraiban, a velük együtt érző munkások és parasztok gyorsan szélesedő táborában. Ők

már tudatosabban harcolnak, több tapasztalattal felfegyverezve, mint azok az emberek a háború elején, akiket Karikás elvtárs könyvében leír, de ugyanazzal a forradalmi lelkesedéssel, ugyanazzal a forradalmi dicsőséggel és... majdnem ugyanazokkal a hibákkal.

Amint mondtuk, mindezek az élő alakok ismerőseink, harcos társaink, ezért ezeknek az elbeszéléseknek olvasásakor szemünk előtt feltámad az emlékezés a forradalmi harcokról. Hisszük, hogy ezek az elbeszélések a szovjet olvasók előtt is fellevenítik azoknak a harcosoknak alakját és azt a harcot, melyekkel teli van a nemzetközi forradalom dicsőséges krónikája.

De ez a könyv lebilincselő nemcsak tartalma miatt, hanem ezenkívül a magyar proletár-irodalom egyik legeredetibb és legigazabb alkotása, ezért forrón ajánljuk az orosz olvasók figyelmébe.”

Karikás 1919-es elbeszéléseinek alapvető irodalmi értékelése ezzel tulajdonképpen meg is született. Ha summázva is, de Kun Béla lényegében összefoglalta e néhány mondatban ezeknek az elbeszéléseknek lényegét: hitelesség az ábrázolásban és meglepően egyéni, sajátos stílus.

Irodalmunk sajnos nem dűskál 1919 legdicsőbb oldalait ábrázoló művekben. Ezért különösen könnyű felismerni Karikás műveiben a hiteles történelmi dokumentum értékét. Egyetlen írása sem készült történelmi-ábrázoló szándékkal, mégis kivétel nélkül valamilyen a hiteles történelmi-festés igényével mérhető. Nem e szó dokumentum-jelentésében, hanem éppen az emberközeli melegségében. A magyar Tanácsköztársaság harcainak egész sora, munkás- és paraszt-hőseinek típusai bontakoznak ki az elbeszélésekből — persze a teljesség igénye nélkül. Éppen abban erődök Karikás írói nagysága, hogy egy-egy kiragadott epizódban fel tudja csillantani az egésznek eszmeiségét, és légkörét is. Alakjait olyan közel tudja hozni az olvasóhoz, hogy ezzel

nemcsak maga az alak válik plasztikussá, de személyén keresztül egy történelmi kor-
szak, egy osztály vagy társadalmi réteg is
szinte tapinthatóvá lesz.

Semmit nem túloz, nem torzít. Hősei-
nek nagy része élő, valóságos alak volt.
És amilyen hitelesek szereplői, olyan hite-
les történelmileg is. Egyetlen hazugságon
vagy akár túlzason sem lehet rajtakapni.
Mindezt nem a történelemírás legtöbbször
száraz tárgyilagosságával éri el, hanem az
izzó szenvedély irodalmivá vált eszközei-
vel, s a legszemélyesebb élmény erejével.
Mert hiszen valamennyi írása személyes
élmény gyümölcse, egyetlen egy sem szü-
letett az elefántcsonttorony íróasztalánál.
Ezért válnak az olvasó személyes élmé-
nyevé is.

Hitelessége nemcsak történelmi vonat-
kozásban igaz, de eszmeileg is. Nem szépíti
meg eszmeileg sem a történeteket, sem az
embereket: Főalakjaira általában is jellemző,
de 19-es elbeszéléseinek szereplőire különö-
sen, hogy nem kész kommunista hősök,
hanem paraszt vagy félig paraszt- félig
munkás emberek, akik erénycikkkel és fo-
gyatékoságaikkal együtt haladnak előre
saját emberi és társadalmi fejlődésük
útján.

Korbély János az elbeszélés elején nem
egyéb, mint egy morcos, kemény fegyel-
met tartó, „forschriftos” K. u. K. „zugs-
führer”, aki éles paraszt-eszével és gyakor-
lott katonaszívvel felismeri a lényegét.
S mire jobban megismerjük, alaposan kinő
örmeisteri világszemléletéből: nemcsak azzal,
hogy kitűnő parancsnoka lesz egy jelentős
egységnek, de azzal is, hogy politikailag is
teljes emberré válik.

Körmüves-Papp István is a lövészárokban
válik szűklátókörű szociáldemokratából kom-
munistává.

Az eszmei és történelmi hitelesség leg-
biztosabb jele, hogy Karikás elbeszéléseinek
értékeléseivel történésük után 40, megírás-
uk után 32 évvel is szóról szóra egyet-
érthetünk. Hiszen olyan bonyolult (akkor is
és most is bonyolult) kérdéseket — mint pl.
a proletárinternacionalizmus és az igazi
hazafiság — nemcsak művészileg magas fo-
kon, de eszmeileg is kristálytisztán képes
ábrázolni.

Ezek az 1919-es elbeszélések tulajdon-
képpen regénybe illőek. Nemcsak bőséges
anyagukkal, de azért is, mert szinte szét-
nyomják az elbeszélés szűk műfaji kereteit.
Ez okozza a szerkezet helyenkénti lazasá-
gát is, hiszen érződik: az írónak sokkal több
mondanivalója volna. Nagy lélegzettel fog

bele egy-egy történetbe, de mintha nem futná
a türelemből, hamar lekanyarítja a végét.

Stílusa és nyelvi sajátosságai akár külön
tanulmányt is érdemelnének. Itt most csak
egy fontos tényezőt emelnek ki: minden
elbeszélésére jellemző az egyénített beszéd-
stílus, így tehát gyakori a népnyelv, a táj-
nyelv és a zsargon is. És éppen ez menti
meg formailag is a vidékiessé válástól, az
ti., hogy csak akkor és annyira használja
ezeket, amikor és amennyire szüksége van rá.
Jó szobrászként bánik ezzel a fontos anyag-
gal, sehol sem hagyja feleslegesen kidombo-
rodni. Ezért nem bántó még ott sem, ahol
egy-egy kifejezés naturalista-jellegű. Ezek
realizmusának szerves részeivé válnak. Így
nyelvi módszere fontos részévé válik szem-
lélet-módjának, sajátos proletár népiessé-
gének.

* * *

E kötet novellái közül kerültek ki a
hasonló című film epizódjai és alakjai is.
Politikailag és irodalomtörténetileg egyaránt
dicsérendő az a nagyrészt beteljesült szán-
dék, melyre a film alkotói törekedtek, hogy
nemcsak Karikás elbeszéléseinek tárgyát, a
Magyar Tanácsköztársaság harcait; alak-
jait, a felejtethetlen Korbély Jánosokat
mutassák be, hanem magát Karikás Frigyest,
a kiváló magyar kommunistát is. Nem fel-
adatunk itt filmkritikát adni, már csak azért
sem, mert ez sokoldalúan megtörtént már.
A 39-es dandár c. film a maga eszközeivel
igyekezett hűségesen követni Karikás szán-
dékait. Ezzel az olvasók után a sokszázreszes
mozi-néző tábor számára is élménnyé tette
Karikás irodalmi alkotásait.

Egy dologban mégis hiányérzetünk ma-
radt. Talán soha vissza nem térő alkalmat
hagyott ki a forgatókönyv írója azzal, hogy
főalakká nem Karikást, hanem Korbély
Jánost állította oda. Igaz, hogy az elbeszé-
lésekben Karikás önmagáról keveset vall,
bár mindig, mindenhol tevékenyen jelen van.
De szerénytelenség nélkül önmagáról nem is
irhatott többet. A film alkotóinak azonban
többet kellett volna tenniük az ő nagyon
érdekes egyéniségének alaposabb bemutatá-
sára. Nemcsak az irodalom-történész hiány-
érzete ez, hanem azé is, aki megismerkedve
Karikás életével, tevékenységével és egyéni-
ségével, nem tudja eléggé sajnálni, hogy
a filmadta lehetőségeket nem használtuk fel
arra, hogy az ő nagyszerű alakját példa-
képpül állítsuk ifjúságunk és egész népünk elé.

Ipper Pál

* * *